

Boulouki

Review²¹

Περιοδεύον Εργαστήριο για τις Παραδοσιακές Τεχνικές Δόμησης
[Απολογισμός 2021]

Απολογισμός
2021

‘Μπουλούκι’ Περιοδεύον Εργαστήριο για τις Παραδοσιακές Τεχνικές Δόμησης

Νικηταρά 5-7 Αθήνα, 106 78,
info@boulouki.org, +30 211 1828348

Κάτω από το Τοπίο

UNDER THE LANDSCAPE: THERASIA 2021-22

BREATHING walls | (SELF)HEALING materials | EMPOWERING communities

'ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΠΙΟ'

UNDER THE LANDSCAPE: THERASIA 2021-22

τόπος: Θηρασιά, Δήμος Θήρας

ημερομηνίες: 28-30 Μαΐου 2021 και 24 Αυγούστου - 13 Σεπτεμβρίου 2021

διοργάνωση: Μπουλούκι

αιγίδα: Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ), Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ)

υποστήριξη: Κωνσταντής και Νικόλας Ρούσσοι, J.M. Karlan Fund, Πράσινο Ταμείο, Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ), Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ) AMKE ΑΙΓΕΑΣ, Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, Δεβετζόγλου Β.Α. ABEE, Vassaltis Vineyards, Γαία Οινοποιητική ABEE, Cyclades Preservation Fund -CPF, Mikra Thira - Therrasea AE, Dalkafouki Oikos, Lava Oia's Traditional Houses, 'Αγριλιά' υπόσκαφη κατοικία, Vita Epsilon Premium Foods, Ammoudi Fish Tavern, Γεωθήρα MAE - Geothira, συμμετοχική χρηματοδότηση (crowdfunding),

συνεργαζόμενοι φορείς: Εργαστήριο Τεχνικών Υλικών Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), ΕΑΓΜΕ Εργαστήριο ΛΙΘΟΣ, ΕΤΗΖurich Τμήμα Αρχιτεκτονικής, Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, Δήμος Θήρας και Κοινότητα Θηρασιάς, Δημόσια Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης Δήμου Θήρας(ΔΕΥΑΘ)

συντονισμός: Κουτρόπουλος Γρηγόρης, αρχ. μηχανικός, Κωστούλας Παναγιώτης, αρχ. μηχανικός, Ντούτση Ιωάννα, χημ. μηχανικός, Σκλαβούνος Ίωνας, αρχ. μηχανικός

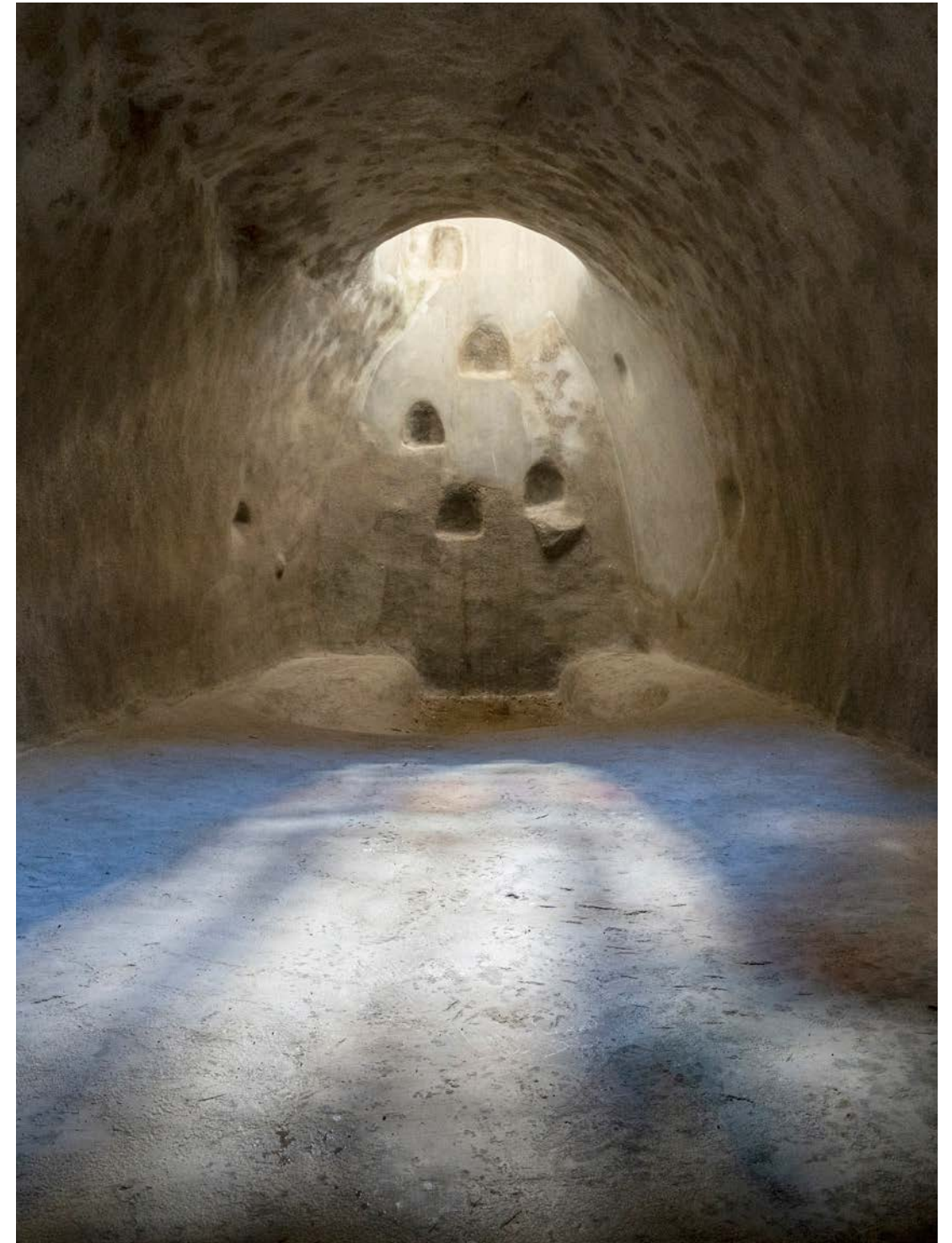
συνεργάτες: Marie Jackson, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο της Utah, Παπατρέχας Χρήστος, Δρ Γεωλόγος Πετρολόγος, Λουκίδης Λουκάς, διδάσκων ΑΣΚΤ, Θεοχάρης Χριστόφορος, πολ. μηχανικός, Ζαχαράκη Άννα, αρχ. μηχανικός, Θεοδόση Μαρία, αρχ. μηχανικός, Μειμάρογλου Νικοφόρος, πολ.μηχανικός, Μεντεσίδου Ελένη, επαγγελματίας του πολιτισμού Μουδόπουλος – Αθανασίου Φαίδωνας, Δρ αρχαιολόγος, Χασιώτη Μαρία, αρχ. μηχανικός, Στυλιανίδου Γιούλη, αρχ.μηχανικός, Χριστοδούλου Σάββας, γεωπόνος, Αναστασιάδης Γιώργος, μάστορας-εκπαιδευτής, Κατσιπής Μιχάλης, μάστορας-εκπαιδευτής Κρεββατάς Γιωρτίκας, μάστορας-εκπαιδευτής

εισηγητές: Κλαίρη Παλυβού, Ομότιμη Καθηγήτρια Ιστορίας Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ Ίρις Τζαχίλη, Ομότιμη Καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας, Παν.Κρήτης Marie Jackson, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο της Utah Εριφύλη Βενέρη, Δρ. Εικαστικός ΑΣΚΤ & Νάιρα Στεργίου, Δρ. Εικαστικός ΑΣΚΤ

οπτικοακουστική κάλυψη: Γιώργος Κυβερνήτης, σκηνοθέτης-φωτογράφος

υπερσύνδεσμος με το βίντεο της εναρκτήριας συνάντησης, υπερσύνδεσμος βίντεο συμμετοχικού έργου, υπερσύνδεσμος βίντεο βιωματικού εργαστηρίου

συμμετέχοντες: (30), **μαθητευόμενοι τεχνίτες:** (4), **εθελοντές:** (4)

Το εσωτερικό υπόσκαφης στέρνας στην Αγριλιά που αποκαταστάθηκε με τοπικές παραδοσιακές τεχνικές. Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Ανακαλύπτοντας τον ηφαιστειακό τόπο της Θηρασίας κατά τη διάρκεια της τριήμερης συνάντησης.
Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Η συλλογικότητα Μπουλούκι οργανώνει το πρόγραμμα «Κάτω από το Τοπίο: Θηρασιά 2021-22» με επίκεντρο τον υπόσκαφο οικισμό της Αγριλιάς στη Θηρασιά. Πρόκειται για ένα πολυδιάστατο πρόγραμμα που αποσκοπεί να συνδυάσει τα μοντέλα του συμμετοχικού έργου, της μαθητείας, του βιωματικού εργαστηρίου και του ακαδημαϊκού συμποσίου σε μια ενιαία διοργάνωση.

Στο επίκεντρο του προγράμματος αυτού που επιχειρεί ρητά να συνδυάσει το καλλιτεχνικό με το επιστημονικό βλέμμα, τίθεται η ξεχασμένη τοπική γνώση γύρω από τα θηραϊκά κονιάματα, η ιδιαίτερη αρχιτεκτονική γλώσσα των υπόσκαφων οικισμών και η αφηγηματική δύναμη του πολιτισμικού τοπίου της Θηρασίας και της Θήρας.

Στο ίδιο αυτό πνεύμα, το “Κάτω από το Τοπίο” τοποθετεί τη σύγχρονη καλλιτεχνική και επιστημονική ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην εμπροσθοφυλακή της αντιμετώπισης της υγειονομικής, οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που διανύουμε, ως μέρος μιας ολιστικής αντιμετώπισης των προκλήσεων που εγείρει η πανδημία. Οι πολύτιμες –όσο και ξεχασμένες– ιδιότητες των θηραϊκών κονιαμάτων, όπως η διαπνοή και η αυτοϊαση επανεξετάζονται μέσα από μια ενδελεχή έρευνα, και συνάμα τίθενται ως πλαίσιο μιας καλλιτεχνικής αναζήτησης και ενός δημόσιου διαλόγου για την επικαιρότητα της τέχνης και του πολιτισμού σε συνθήκες παγκόσμιας κρίσης.

Η διάρθρωση του προγράμματος περιλαμβάνει τρία διαδοχικά μέρη, δύο εκ των οποίων πραγματοποιήθηκαν το 2021 ενώ το τρίτο προγραμματίζεται για το καλοκαίρι του 2022.

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα ξεκίνησε τον Μάιο του 2021 με μία **εναρκτήρια συνάντηση** συμμετοχικής εργασίας με τους μαθητές του σχολείου της Θηρασίας και φοιτητές της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών.

Το πρόγραμμα συνεχίστηκε τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 2021 μέσα από την υλοποίηση ενός **συμμετοχικού έργου** και ενός **βιωματικού εργαστηρίου** τοπικής οικοδομικής και σύγχρονης γλυπτικής τέχνης.

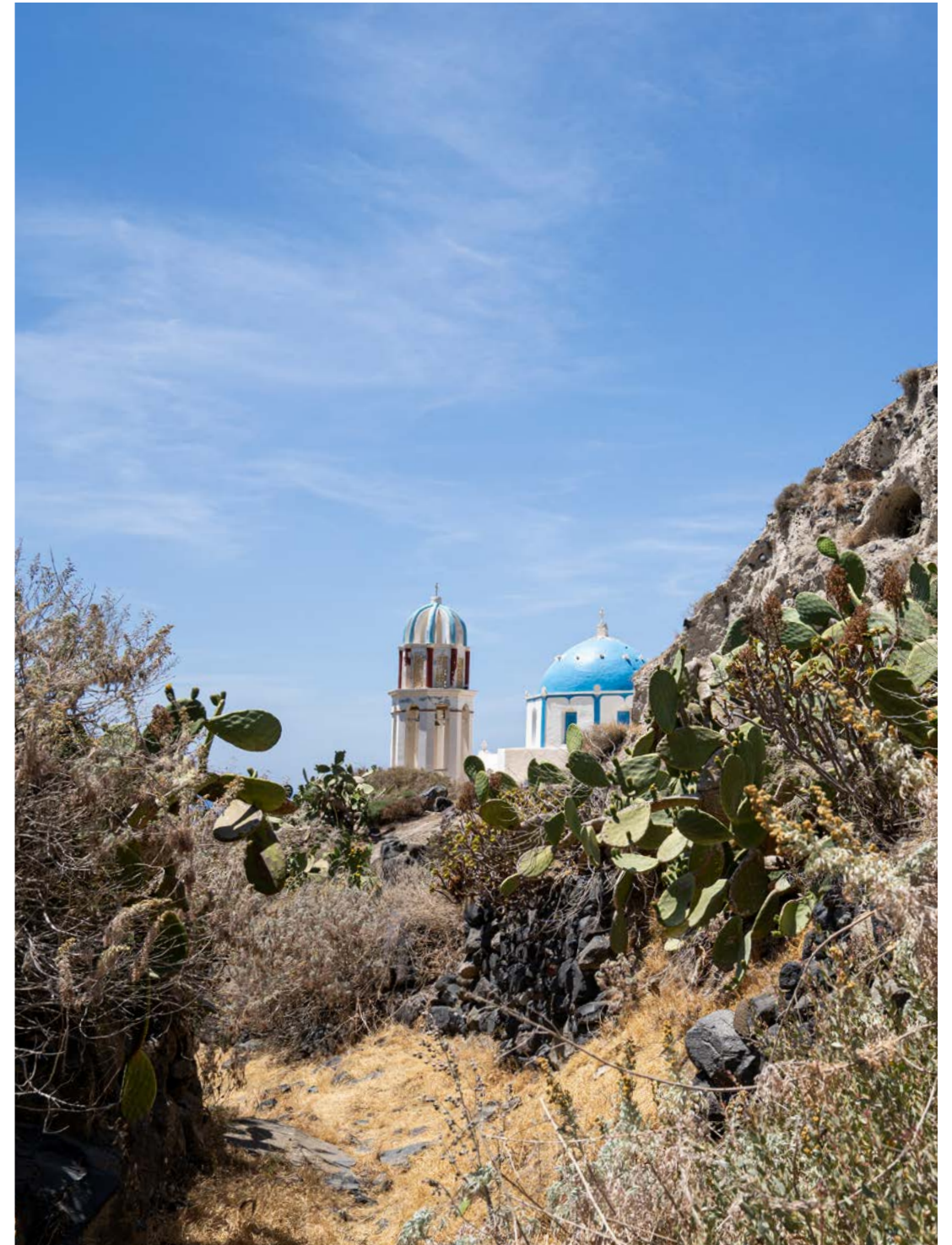
Η ολοκλήρωση του προγράμματος προγραμματίζεται για τον Ιούνιο του 2022 με ένα **συμπόσιο αρχιτεκτονικής** γύρω από την έννοια του τοπίου και μία σειρά από **πολιτιστικά δρώμενα** που θα πραγματοποιηθούν με αφορμή το συμπόσιο και στα οποία θα παρουσιαστούν μεταξύ άλλων το καλλιτεχνικό και αρχιτεκτονικό έργο που παράχθηκε στο πλαίσιο των ήδη υλοποιημένων δράσεων του έργου.

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Η ανοιχτή δράση που εγκαινίασε το πρόγραμμα Κάτω από το Τοπίο στο νησί της Θηρασίας ήταν ένα **3ήμερο Συμμετοχικής Εργασίας** (28-30 Μαΐου 2021), με επίκεντρο το Σχολείο της Θηρασίας, στον κεντρικό οικισμό του Μανωλά. Κατά τη διάρκεια των τριών αυτών ημερών, η ομάδα Μπουλούκι και διεπιστημονική ομάδα συνεργατών της μαζί με τους μαθητές και τους δασκάλους της Θηρασίας, καθάρισαν το μονοπάτι που συνδέει τον Μανωλά με την Αγριλιά και των επιμέρους κλάδων που διατρέχουν τον υπόσκαφο οικισμό. Οι βασικές αρτηρίες κίνησης του εγκαταλελειμμένου οικισμού, που είχαν αποκλειστεί από την έντονη βλάστηση, έγιναν και πάλι προσβάσιμες, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για την επανοικειοποίηση και την προστασία του. Κυρίως όμως, οι τρεις αυτές ημέρες, προσέφεραν εμπειρικά δεδομένα και ξεκλείδωσαν αφηγήσεις που τροφοδότησαν τη δημιουργία των καλλιτεχνικών έργων και των αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων που ακολούθησαν.

Αξίζει να τονιστεί ότι οι νέοι της Θηρασίας είχαν την ευκαιρία να γνωριστούν και να εργαστούν με φοιτητές και διδάσκοντες της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ) που επισκέφθηκαν το νησί, ειδικά στο πλαίσιο της δράσης 'Κάτω από το Τοπίο'. Μέσω της σύμπραξης με την ΑΣΚΤ επιδιώκεται να εντοπιστεί μια πτυχή του τόπου και της τοπικής γνώσης που συνήθως παραμένει δυσπρόσιτη στο επιστημονικό βλέμμα. Με βάση τα ιδιαίτερα φυσικά υλικά του τόπου, φοιτητές/τριες Καλών Τεχνών χάραξαν τις δικές τους καλλιτεχνικές διαδρομές, υπό την καθοδήγηση διδασκόντων της σχολής, ερμηνεύοντας το τοπίο με την δημιουργία πρωτότυπων γλυπτικών έργων. Η σύμπραξη αυτή θα υλοποιηθεί κατά τη διάρκεια του 12ήμερου βιωματικού εργαστηρίου.

Ευρύτερα, το τριήμερο αποτέλεσε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για να συναντηθούν οι πολλοί και διαφορετικοί συνεργάτες της πρωτοβουλίας 'Κάτω από το Τοπίο' μαζί με τους κατοίκους, καθώς και να θέσουν το πρώτο οργανωμένο βήμα για μια πολυεπίπεδη έρευνα στην Αγριλιά, με επίκεντρο τις παραδοσιακές τεχνικές δόμησης. Παράλληλα, η ομάδα Μπουλούκι παρουσίασε τη δράση που έχει αναπτύξει σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και συζήτησε διεξοδικά με τους κατοίκους και τους φορείς του νησιού. Σκοπός των συζητήσεων αυτών ήταν να προκύψει μια κοινή αντίληψη γύρω από τις προκλήσεις και τις προοπτικές του τόπου, να ανταλλαχθούν ιδέες και να διαμορφωθούν περαιτέρω οι επόμενες δράσεις.

Άποψη του κεντρικού καλντεριμιού της Αγριλιάς πριν τον καθαρισμό του κατά τη διάρκεια της τριήμερης συνάντησης. Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ

Το συμμετοχικό έργο 'Κάτω από το Τοπίο' εκκινεί την έμπρακτη επαφή με τις παραδοσιακές οικοδομικές τεχνικές της Θηρασιάς και την τοπική μαστορική γνώση ενώ διερευνά τις πολλαπλές διαστάσεις του τόπου και του τοπίου της, μέσα από εναλλακτικές προσεγγίσεις ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς και διάδοσης της γνώσης. Σε αυτό το πλαίσιο, και έχοντας ως αφετηρία τα θηραϊκά ηφαιστειακά υλικά, διοργανώθηκαν στο διάστημα 23 Αυγούστου με 24 Σεπτεμβρίου 2021:

Μια **επαγγελματική μαθητεία** για νέους τεχνίτες, με εκπαιδευτές και μαθητευομένους από τη Θηρασιά, τη Θήρα και άλλες περιοχές της Ελλάδας

Ένα **βιωματικό εργαστήριο** με δύο κατευθύνσεις: τις παραδοσιακές τεχνικές δόμησης και τη σύγχρονη γλυπτική.

Το έργο αποκατάστασης εστίασε στην επισκευή μεγάλου τμήματος του κεντρικού λιθόστρωτου καλντεριμιού του υπόσκαφου οικισμού της Αग्रιλιάς, καθώς και των πλευρικών του τοίχων, με την τεχνική της ξερολιθιάς. Το μονοπάτι αποκαταστάθηκε από την αρχή του οικισμού μέχρι το ύψος της Παναγίας των Εισοδίων.

Το κεντρικό καλντερίμι ήταν ο βασικός οδικός άξονας και δημόσιος χώρος του οικισμού, ενώ λειτουργούσε και ως κοίτη με την εποχική ροή των χειμάρρων. Με γνώμονα τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά, σχεδιάστηκαν κατασκευαστικές βελτιώσεις για την ορθότερη διαχείριση της ροής των υδάτων, αλλά και για την ανάδειξη του δημόσιου χώρου με δημιουργία στάσεων ξεκούρασης. Επιπρόσθετα, σημαντικό στοιχείο του έργου ήταν η συνεργασία με την τοπική ΔΕΥΑΘ για τη δημιουργία ενός νέου δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης, σε μια κατεύθυνση αξιοποίησης των παραδοσιακών υποδομών με γνώμονα τις σύγχρονες ανάγκες.

Παράλληλα, επισκευάστηκαν με θηραϊκά κονιάματα τμήματα από δύο υπόσκαφες στέρνες συλλογής όμβριων υδάτων, που εντοπίζονται ενσωματωμένες στη διάρθρωση του καλντεριμιού και σε άμεση λειτουργική σχέση με αυτό. Η επίχριση των εσωτερικών επιφανειών έγινε με τη χρήση κονιαμάτων ασβέστη και θηραϊκής γης μέσω μιας παραδοσιακής διαδικασίας στεγανοποίησης της επιφάνειας, κατά την οποία ασκείται στο τελευταίο στρώμα υψηλή πίεση με μια ειδική πέτρα (κοχλίδι) – το λεγόμενο «πατητό» επίχρισμα. Η εξωτερική επιφάνεια συλλογής και διοχέτευσης των υδάτων ανακατασκευάστηκε με την εφαρμογή κισσηροδέματος, ενός τοπικού παραδοσιακού σκυροδέματος με ασβέστη, θηραϊκή γη και κίσηρη.

Το καλντερίμι και οι στέρνες συνθέτουν ένα σημαντικό κατασκευαστικό σύνολο της

οικιστικής οργάνωσης της Αग्रιλιάς, ενώ αποτελούν τεκμήρια μιας παραδοσιακής οικοδομικής τεχνολογίας που περιλαμβάνει τη ξερολιθική δόμηση και την παρασκευή κονιαμάτων με τα τοπικά ηφαιστειακά υλικά· τεχνικές εν πολλοίς ξεχασμένες ωστόσο σημαντικές τόσο γιατί αποτυπώνουν μια άρρηκτη σύνδεση με τη διαχείριση των φυσικών πόρων όσο και ως πολιτισμικά στοιχεία και βιωμένη γνώση χαραγμένη στη συλλογική μνήμη των κατοίκων.

Το έργο υλοποιήθηκε μέσω της μαθητείας νέων τεχνιτών και του 12ήμερου βιωματικού εργαστηρίου, ενώ υποστηρίχθηκε από ανοιχτές ημέρες συμμετοχής της τοπικής κοινότητας.

Επαγγελματική μαθητεία νέων τεχνιτών

Για 5 εβδομάδες (23 Αυγούστου – 24 Σεπτεμβρίου 2021), τέσσερις (4) νέοι τεχνίτες μαθήτευσαν υπό την καθοδήγηση τριών (3) έμπειρων μαστόρων, κάποιοι εκ των οποίων είναι μόνιμοι κάτοικοι της Θηρασιάς και της Θήρας.

Η άμεση εμπλοκή ενεργών μαστόρων και ειδικότερα επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στον τόπο που λαμβάνει χώρα η εκάστοτε δράση αποτελεί πάγια στρατηγική της ομάδας Μπουλούκι στα έργα που υλοποιεί, με στόχο την επανοικειοποίηση της τοπικής οικοδομικής τέχνης από τους σύγχρονους άμεσους φορείς της, τους μάστορες της περιοχής.

Βιωματικό Εργαστήριο

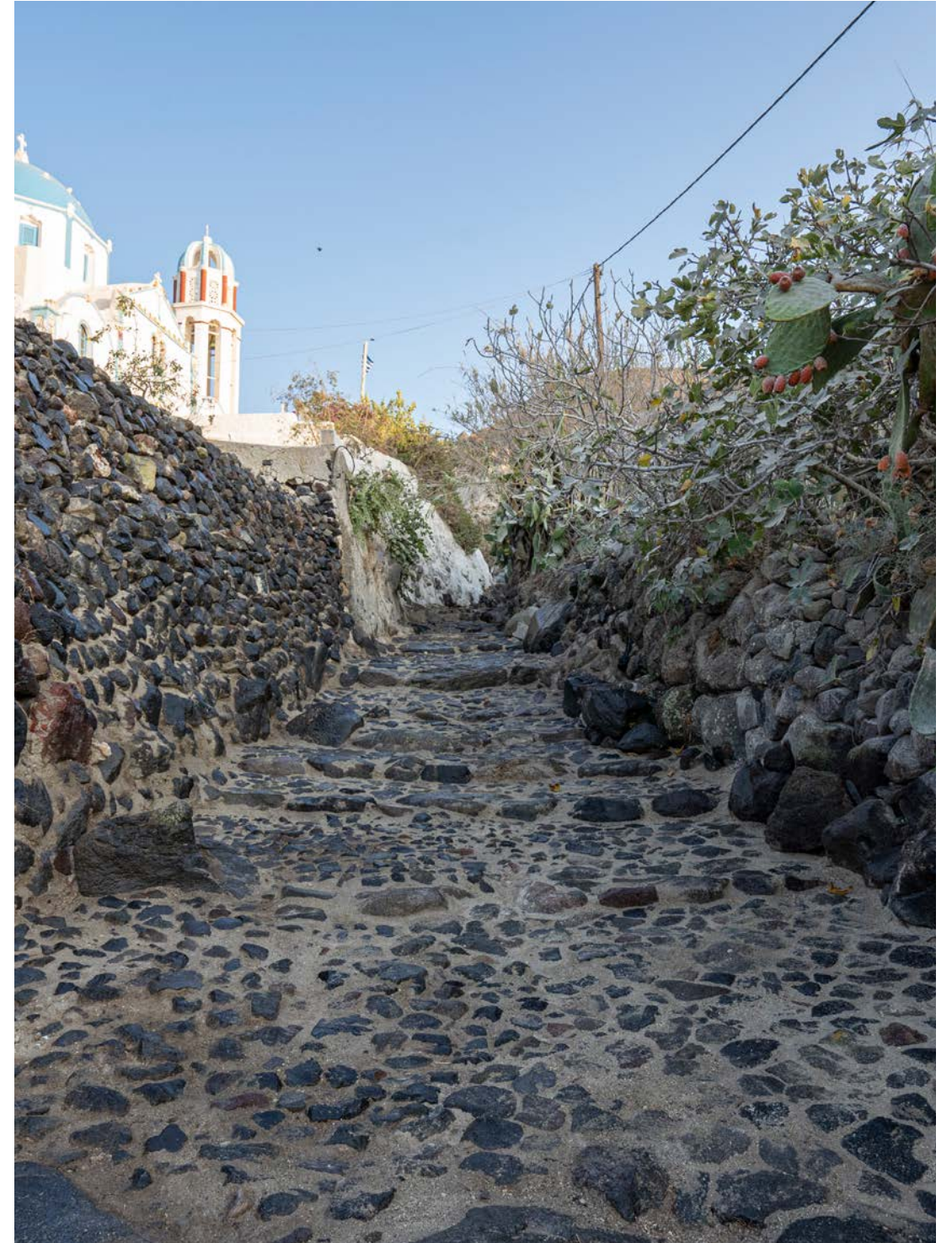
Για 2 εβδομάδες (6 – 17 Σεπτεμβρίου 2021), νέοι φοιτητές και επαγγελματίες ήρθαν σε επαφή με τα θηραϊκά ηφαιστειακά υλικά και τη χρήση τους μέσω δύο κατευθύνσεων:

Κατεύθυνση 'Παραδοσιακών Τεχνικών Δόμησης'

Είκοσι (20) νέοι αρχιτέκτονες, μηχανικοί και καλλιτέχνες, φοιτητές και επαγγελματίες, μεταξύ των οποίων και επιλεγμένοι φοιτητές της αρχιτεκτονικής σχολής του Πολυτεχνείου της Ζυρίχης (ETH-Zurich) υποστήριξαν το συμμετοχικό έργο αποκατάστασης στην Αग्रιλιά και εμβάθυσαν εμπράκτως στην οικοδομική τέχνη και τα υλικά του τόπου, τις εναλλακτικές αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις και τις σύγχρονες μορφές διαχείρισης της κληρονομιάς. Πέραν των εργασιών αποκατάστασης, το εργαστήριο εστίασε στη μελέτη των υπόσκαφων χώρων και των θολωτών κτισμάτων του νησιού, καθώς και στα ιδιαίτερα υλικά δόμησης, μέσα από

Συμμετέχοντες του βιωματικού εργαστηρίου επικουρούν τις εργασίες αποκατάστασης του καλντεριμιού της Αγγιλιάς. Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Το αποκατεστημένο καλντερίμι της Αγγιλιάς. Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

έρευνα πεδίου, πρακτικές δοκιμές και πειραματισμό, επιδείξεις από μάστορες και ειδικούς επιστήμονες σχετικά με την επεξεργασία και χρήση των πρώτων υλών, καθώς και τη χρήση των εργαλείων.

Κατεύθυνση 'Σύγχρονης γλυπτικής'

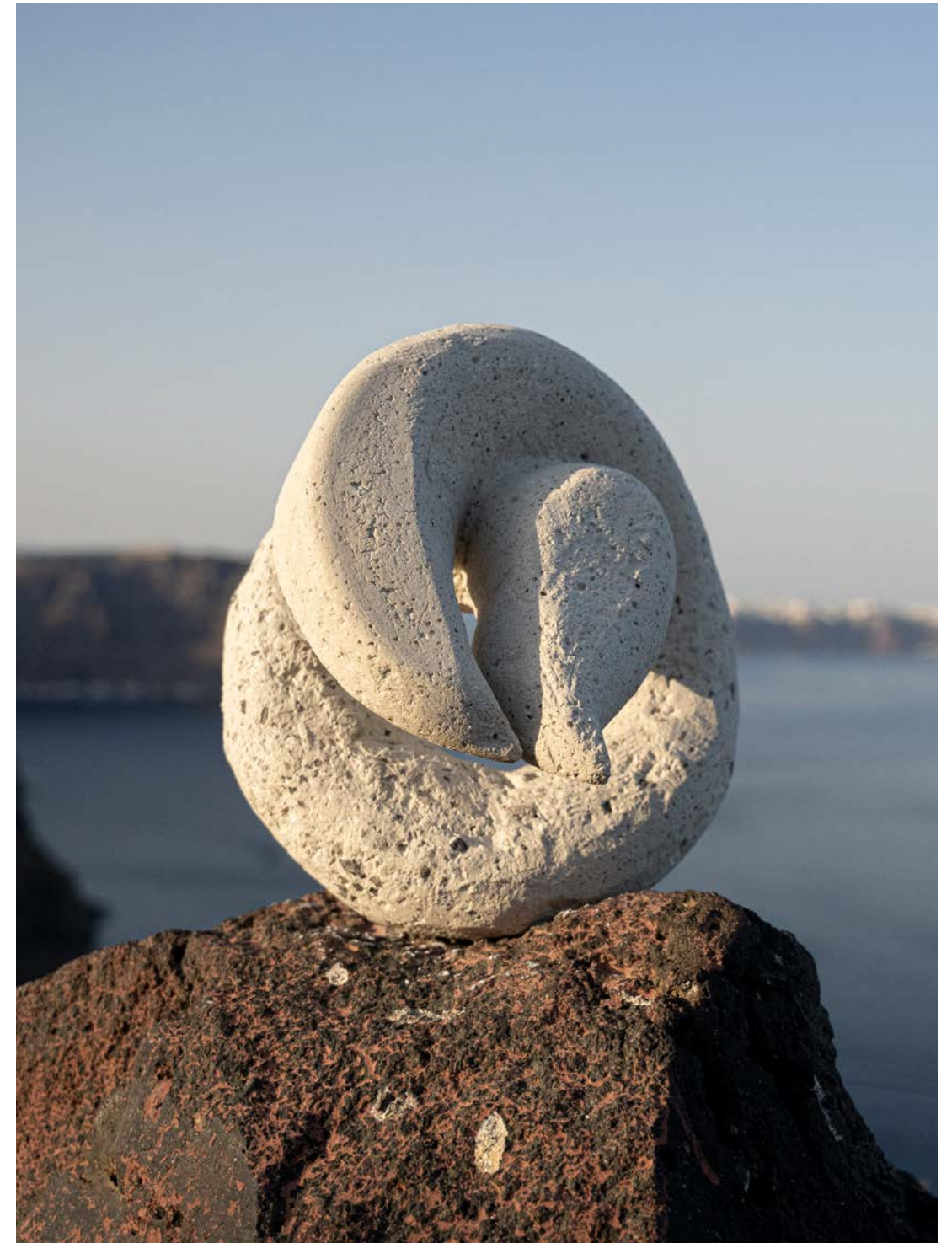
Στον προαύλιο χώρο του Μοναστηριού της Κοίμησης της Θεοτόκου, δίπλα σε ανασκαφή σημαντικής προϊστορικής θέσης, εννέα (9) φοιτητές της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών εργάστηκαν επιτόπου και δημιούργησαν γλυπτικές συνθέσεις με τη θηραϊκή γη, υπό την καθοδήγηση έμπειρων εκπαιδευτών αξιοποιώντας τα αποτελέσματα επιστημονικής και καλλιτεχνικής έρευνας.

Εκκινώντας από τη χρήση των τοπικών υλικών στην αρχιτεκτονική, δοκίμασαν να συνδυάσουν την «άσπα» με τον ασβέστη και να ανακαλύψουν τα όρια και τις μεταμορφώσεις τους μέσα από τη χύτευση, την πλαστική διαμόρφωση και το συνδυασμό τεχνικών.

Η δημιουργία πρωτότυπων έργων γλυπτικής με αφετηρία τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τα υλικά του τόπου αποτελεί μια πρωτοβουλία που συμβάλλει στην ενίσχυση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας και στη σύνδεση της με την αρχιτεκτονική και την πολιτισμική διαχείριση. Οι δημιουργίες που παρήχθησαν στο πλαίσιο του εργαστηρίου θα παρουσιαστούν στην εικαστική έκθεση που θα λάβει χώρα κατά τη διάρκεια του Συμποσίου.

Στιγμιότυπο από το καλλιτεχνικό residency στη Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Θηρασιά.
Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Μία από τις γλυπτικές δημιουργίες από ασβέστη και θηραϊκή γη από πρωτοετή φοιτητή της ΑΣΚΤ
Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Σεμινάρια

Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν σεμινάρια, μέσα από τα οποία αποτύπωσαν και ανάγνωσαν το τοπίο από διαφορετικές οπτικές:

«**Διαβάζοντας τις Σπηλιές**» (Into the underneath). Βασικές θεματικές του σεμιναρίου ήταν η χωρική ανάπτυξη, τα τυπολογικά χαρακτηριστικά και οι οικοδομικές τεχνικές που εντοπίζονται στον υπόσκαφο οικισμό της Αग्रιλιάς. Αποτυπώσεις αρχιτεκτονικές και εικαστικές παρήχθησαν από τους συμμετέχοντες των δύο κατευθύνσεων για τις οικίες, τις κρύψες, το καλντερίμι και τις στέρνες, ενώ έμφαση δόθηκε στην κατανόηση του πώς η ανάγκη συλλογής και διαχείρισης του νερού επηρέασε τη διαμόρφωση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη Θηρασιά και τη Θήρα.

«**Θηραϊκά υλικά: παραδοσιακές και νέες (επανα)χρήσεις**» (Theran materials: traditional and modern (re)uses). Το σεμινάριο εστίασε στα κονιάματα δόμησης, τα επιχρίσματα και τα κισσηροδέματα που έχουν χρησιμοποιηθεί στις κατασκευές της Αग्रιλιάς, μέσα από τη θεωρητική κατανόηση και την πρακτική εξάσκηση γύρω από την επιλογή των πρώτων υλών και την επεξεργασία τους, τις ιδιότητες και τις τεχνικές εφαρμογές τους. Παράλληλα έγιναν συζητήσεις γύρω από τις δυνατότητες σύγχρονης χρήσης των τοπικών υλικών σε παραδοσιακές και νέες εφαρμογές.

Στιγμιότυπο από το αρχαιολογικό σεμινάριο κατά τη διάρκεια του βιωματικού εργαστηρίου.
Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

«**Χρόνος παρελθοντικός και μέλλοντας: αρχαιολογικές και γεωπονικές ματιές στο τοπίο και την Αग्रιλιά**» (Time past and time future: archaeological and agricultural perspectives on landscape and Agrilia). Το σεμινάριο αυτό επικεντρώθηκε στις αρχαιολογικές και γεωπονικές πτυχές του τοπίου, λαμβάνοντας την Αग्रιλιά και τη Θηρασιά ως περιπτώσεις μελέτης. Αποκαλύφθηκαν υλικά κατάλοιπα του πρόσφατου παρελθόντος από αγροτικές και οικιστικές κατασκευές στην Αग्रιλιά, ενώ προσεγγίστηκαν, μέσα από συζητήσεις, ζητήματα, όπως η εγκατοίκηση, η βιοποικιλότητα και η οικολογική αποκατάσταση.

«**Τέφρας προπλάσματα**» (Articulating Tephra). Το σεμινάριο αυτό διεξήχθη από τους φοιτητές και έναν διδάσκοντα της ΑΣΚΤ και εστίασε στον πειραματισμό με τη γλυπτική χρήση της θηραϊκής γης. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες του καλλιτεχνικού εργαστηρίου παρουσίασαν την εμπειρία τους με το υλικό, τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της καλλιτεχνικής τους πρακτικής.

Βραδινή παρουσίαση των απεικονίσεων που παρήχθησαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου «Διαβάζοντας τις Σπηλιές» Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

Ανοικτές δράσεις

Θέτοντας στον πυρήνα του εγχειρήματος την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, πραγματοποιήθηκαν, κατά τη διάρκεια του έργου, μια σειρά από δράσεις:

Τρεις (3) ημέρες ανοιχτής συμμετοχής στις εργασίες αποκατάστασης για τους κατοίκους της Θηρασίας και της Θήρας.

Μία (1) ημέρα **ανοιχτών στο κοινό διαλέξεων** (12/09/2021) γύρω από την αρχιτεκτονική, την αρχαιολογία, την επιστήμη των υλικών και την τέχνη, από διακεκριμένους ομιλητές και συνεργάτες της δράσης από την Ελλάδα και το εξωτερικό:

- *‘Διαχρονικοί νησιωτικοί πολιτισμοί: η περίπτωση της Θηρασίας’*

Κλαίρη Παλυβού, Ομότιμη Καθηγήτρια Ιστορίας Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ

- *‘Ο πρωτοαστικός οικισμός στη θέση Κοίμηση στη Θηρασιά’*

Ίρις Τζαχίλη, Ομότιμη Καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας, Παν.Κρήτης

- *‘Η Ρωμαϊκή τεχνογνωσία παρασκευής κονιαμάτων με ηφαιστειακά υλικά - Ομοιότητες με την περίπτωση της Θηρασίας και ερευνητικές προοπτικές’*

Marie Jackson, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο της Utah

- *‘Αφηγήσεις Άλατος και Τέφρας: Από τη λιμνοθάλασσα του Μεσολογίου στο ηφαιστειακό σύμπλεγμα της Σαντορίνης’*

Εριφύλη Βενέρη, Δρ. Εικαστικός ΑΣΚΤ & Νάιρα Στεργίου, Δρ. Εικαστικός ΑΣΚΤ

Μία (1) **ανοιχτή συζήτηση** σε ζητήματα διαχείρισης του πολιτιστικού αποθέματος της Θήρας και της Θηρασίας.

Ξενάγηση γνωριμίας με το έργο και συζήτηση για τις παραδοσιακές τεχνικές δόμησης με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές του σχολείου της Θηρασίας.

Δύο (2) **εκδηλώσεις παρουσίασης του έργου** στη Σαντορίνη.

Προσέγγιση

Οι δράσεις του προγράμματος συνολικά στοχεύουν στην ανάδειξη των πολλαπλών δυναμικών του υλικού πολιτισμού της Θηρασίας, προτάσσοντας τη βιωματική και συλλογική προσέγγισή του: μια προσέγγιση που τίθεται ως το κλειδί για το συγκερασμό της επιστημονικής και της καλλιτεχνικής ματιάς και την ιχνηλάτηση διεπιφανειών μεταξύ αρχιτεκτονικής και τέχνης, επιστημονικής μεθοδολογίας και ελεύθερης δημιουργίας, θεωρίας και ενσώματης γνώσης. Μια τέτοια προσέγγιση είναι άλλωστε που μοιάζει να χρειαζόμαστε σήμερα για να συνδράμει στην ερμηνεία και τη διαχείριση των πολλαπλών τοπίων που συνεχούν το σύγχρονο βίο μας – γύρω και πέρα από τη Θηρασιά.

Ειδικότερα, το έργο της ομάδας μας στον οικισμό της Αγριλιάς αποτελεί μια περίπτωση μελέτης σχετικά με την ευρύτερη στρατηγική (ή την έλλειψη αυτής) για τη διαχείριση και αξιοποίηση των παραδοσιακών υποδομών του αγροτικού και οικιστικού τοπίου του Αιγαίου και ευρύτερα του ελλαδικού χώρου. Εκκινεί από την τεκμηρίωση, μελέτη και ανάδειξη των παραδοσιακών τεχνικών δόμησης ως στοιχείο άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και ως σώμα γνώσης με σύγχρονες εφαρμογές, ενώ δίνει έμφαση στην τεχνική εκπαίδευση νέων μαστόρων ειδικότερα κατοίκων της περιοχής.

Κάτοικος της Θηρασίας κρατώντας υλικό επικοινωνίας του έργου "Κάτω από το Τοπίο".
Φωτ. Γιώργος Κυβερνήτης

ΚΑΤΡΑΝΟΚΑΜΙΝΑ ΚΑΙ ΑΣΒΕΣΤΑΡΙΕΣ

Δασικά καμίνια παραδοσιακής παρασκευής κατρανιού και ασβέστη στην περιοχή της Ηπείρου

Κατρανοκάμια και Ασβεσταριές

Δασικά καμίνια παραδοσιακής παρασκευής κατρανιού και ασβέστη στην περιοχή της Ηπείρου

τόπος: Δημοτική ενότητα Ιωαννίνων (Δήμοι: Ζαγορίου, Κόνιτσας, Β.Τζουμέρκων, Πωγωνίου), Δημοτική ενότητα Άρτας (Δ. Κεντρικών Τζουμέρκων)

ημερομηνία: 2021

έρευνα: Μπουλούκι

συνδιοργάνωση εργαστηρίου 'Gruapa di katrani': Μπουλούκι, Ορεινό Φεστιβάλ Βωβούσας

αιγίδα: Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ)

υποστήριξη: Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ)

συντονισμός: Θεοχάρης Χριστόφορος, πολιτικός μηχανικός, Κουτρόπουλος Γρηγόρης, αρχιτέκτονας μηχανικός, Κωστούλας Παναγιώτης, αρχιτέκτονας μηχανικός, Ιωάννα Ντούτση, Χημικός Μηχανικός

συνεργαζόμενοι φορείς: Εργαστήριο Τεχνικών Υλικών Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Ελληνικός Σύνδεσμος Ασβέστου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης του Πολιτισμού των Βλάχων, Φεστιβάλ Βωβούσας,

συνεργάτες: Βαρσάνης Χρήστος, Δαδοσυλλέκτης-υλοτόμος, Δρούγιας Αλέκος, Ξυλουργός-υλοτόμος, Παγανιάς Κώστας, Ανεξάρτητος ερευνητής, Παγανιάς Θανάσης, Εργατοτεχνίτης

ομιλητές: Λυκίδης Χαράλαμπος, επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Νιτσιάκος Βασίλης, Καθηγητής Κοινωνικής Λαογραφίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Παγανιάς Κώστας, Οικονομολόγος, τέως Πρόεδρος Πολιτιστικού Συλλόγου Βλάχων Διστράτου, Τσακανίκα Ελευθερία, Καθηγήτρια ΕΜΠ με εξειδίκευση στις ξύλινες κατασκευές, Δ/ντρια Εργαστηρίου Τεχνικών Υλικών της Αρχιτεκτονικής

οπτικοακουστική κάλυψη: Αργύρης Καράγιωργας, Σκηνοθέτης, Χριστίνα Παρασκευοπούλου, δημοσιογράφος, Δέτσης Γιώργος, φωτογράφος

υπερσύνδεσμος με το βίντεο του εργαστηρίου 'Gruapa di katrani'

συμμετέχοντες εργαστηρίου 'Gruapa di katrani': (14)

Εκκινώντας τη διαδικασία καύσης του 'κατρανοκάμινου', κατά το βιωματικό εργαστήριο 'Gruapa di katrani' στη Βωβούσα της Ηπείρου. Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Υπολείμματα ασβεσταριάς κοντά στο Δολό Πωγωνίου στην Ήπειρο, κατασκευή του 2019 από τον μάστορα Γιάννη Λαχανά. Φωτ. Χριστόφορος Θεοχάρης

Τεκμηριώνοντας την παραδοσιακή γνώση: ίσως το τελευταίο 'κατραμοκάμινο' των μαστόρων του Δίστρατου Κόνιτσας. Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Ίχνη ασβεσταριάς στο τοπίο, στο δρόμο Ελληνικού-Λάζαινας, Ήπειρος. Φωτ. Χριστόφορος Θεοχάρης

Η διεπιστημονική συλλογικότητα 'Μπουλούκι' διοργάνωσε το πρόγραμμα 'Κατρανοκάμινα και ασβεσταριές', σε μια κατεύθυνση τεκμηρίωσης και ανάδειξης των παραδοσιακών τεχνολογιών καμίνευσης για την παρασκευή ασβέστη και κατραμιού στην περιοχή της Ηπείρου. Ο ασβέστης και το κατράμι αποτελούν υλικά με μακρά χρήση στις κοινωνίες της υπαίθρου από την αρχαιότητα, σε ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών όπως την αρχιτεκτονική και τον αγροκτηνοτροφικό τομέα.

Η παραδοσιακή παρασκευή τους αφορά σε επαγγελματικές πρακτικές υψηλής εξειδίκευσης που υποδεικνύουν μια σύνθετη τεχνολογική γνώση και ενέχουν τη διαγενεακή μετάδοση τεχνικών παραδόσεων άρρηκτα συνδεδεμένων με το φυσικό περιβάλλον και τους διαθέσιμους πόρους, την οικονομική και κοινωνική οργάνωση, αλλά και την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ηπείρου. Ιστορικά, οι υπό εξέταση δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα σε θέσεις που εξασφαλίζουν την άμεση πρόσβαση στις απαραίτητες πρώτες ύλες, σε ένα γενικότερο πλαίσιο μιας αειφόρου διαχείρισης των πόρων της περιοχής και σε στενή σύνδεση με τα δασικά περιβάλλοντα.

Το πρόγραμμα εστίασε στην περιοχή της Ηπείρου όπου οι διαθέσιμοι πόροι και η πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά της πέτρας και του ξύλου καθόρισαν την ανάπτυξη των συγκεκριμένων τεχνολογιών. Πιο συγκεκριμένα, στο βλάχικο χωριό του Δίστρατου (δήμος Κόνιτσας) συναντάται μια πύκνωση της τεχνολογικής παράδοσης των κατραμοκάμινων, λόγω της διαχρονικά ιδιαίτερης σχέσης των κατοίκων με το δάσος και την υλοτομία. Η έρευνα γύρω από τα ασβεστοκάμινα αφορά την ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου με έμφαση στις περιοχές των Τζουμέρκων, Ζαγορίου και Πωγωνίου, όπου το πλούσιο γεωλογικό ασβεστολιθικό απόθεμα καθόρισε την παρασκευή ασβέστη ως διαδεδομένη παραδοσιακή πρακτική.

Τα ασβεστοκάμινα και τα κατραμοκάμινα αποτελούν τεκμήρια μιας ξεχασμένης παραδοσιακής τεχνολογίας και μαστορικών γνώσεων που βρίσκονται σε κίνδυνο πλήρους εξαφάνισης, λόγω της βιομηχανοποίησης των διαδικασιών, της αντικατάστασης των παραγόμενων προϊόντων από σύγχρονα υλικά, τη γενικότερη αστικοποίηση και ερημοποίηση της ελληνικής επαρχίας και την απαξίωση των παραδοσιακών επαγγελμάτων από τις νεότερες γενιές. Ωστόσο υπάρχουν κάποιοι εναπομείναντες μάστορες-φορείς αυτής της γνώσης, διάσπαρτα αρχιτεκτονικά υπολείμματα και χαραγμένες μνήμες στη συλλογική παράδοση των ντόπιων που καταγράφηκαν και τεκμηριώθηκαν κατα το δυνατόν στο πλαίσιο αυτού του έργου.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από τον Ιούνιο μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2021 μέσα από τη διεξαγωγή διεπιστημονικής έρευνας και της διοργάνωσης ενός βιωματικού εργαστηρίου με παράλληλες ανοικτές εκδηλώσεις εκκίνησης δημόσιου διαλόγου.

Διεπιστημονική έρευνα

Η διεπιστημονική έρευνα περιελάμβανε:

α) τον εντοπισμό και την καταγραφή των πολιτισμικών και υλικών καταλοίπων των εν λόγω πρακτικών, όπως υπολείμματα ασβεστοκαμίνων, τοπωνύμια περιοχών, σχετιζόμενες σημαντικές θέσεις π.χ. νταμάρια κ.α. (Ιούνιος – Αύγουστος 2021)

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα πεδίου για τα κατρανοκάμινια που ήταν εγκαταστάσεις διάσπαρτες στα δάση της Πίνδου οδήγησε στον εντοπισμό της τοποθεσία 'κατράνια', 2χλμ. περίπου νοτιοανατολικά του χωριού Δίστρατο της Κόνιτσας, όπου εκεί ήταν στο παρελθόν συγκεντρωμένα τα περισσότερα καμίνια κατραμιού του χωριού.

Επίσης, για την περίπτωση της παραδοσιακής τεχνολογίας παραγωγής ασβέστη, εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν περισσότερες από (10) δέκα θέσεις με κατάλοιπα ασβεστοκάμινων. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις θέσεις: Κέδρος, Στους Κοντινούς, Παλαιοχώρι Συρράκου, Ελληνικό, Ελληνικό - Λάζαινα, Μονολίθι, Μουχούστι - Ραφταναίοι στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων και Πωγωνιανή, Φαράγγι, Κρουονέρι στο Δήμος Πωγωνίου.

β) τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με σημαντικούς πληροφοριοδότες για την τεκμηρίωση της βιωμένης γνώσης (Ιούνιος – Αύγουστος 2021)

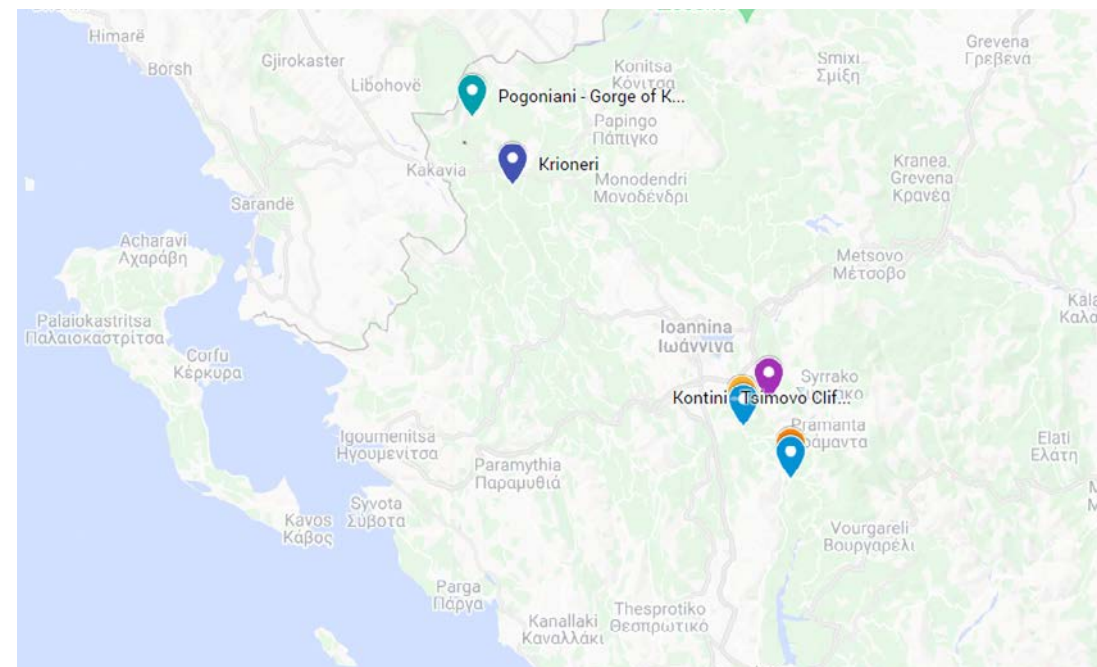
Η παραδοσιακή τεχνολογία παραγωγής κατραμιού είναι ακόμα ζωντανή στο Δίστρατο της Κόνιτσας με δύο από τους κατοίκους του χωριού να παράγουν ακόμη και σήμερα κατράμι. Οι Ιωάννης και Πασχάλης Ζήσης είναι οι ενεργοί φορείς της γνώσης αυτής της παραδοσιακής τεχνολογίας και οι βασικοί πληροφοριοδότες για την τεκμηρίωσή της. Επίσης, αρκετοί από τους ηλικιωμένους κατοίκους του χωριού όπως η κα. Κωνσταντίνα Τάσιου θυμούνται τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία και αρκετές λεπτομέρειες αυτής. Ακόμη, αρκετά στοιχεία για το κατράμι έχει καταγράψει ο ανεξάρτητος ερευνητής Κώστας Παγανιάς από το Δίστρατο που προσπαθεί να αναδείξει αυτό το στοιχείο του πολιτισμού του χωριού του.

Ο Γιάννης Λαχανάς, ήταν ο βασικός πληροφοριοδότης για τη γνώση της κατασκευής και της καύσης ενός παραδοσιακού καμινιού παραγωγής ασβέστη καθώς έχει βιώματα για ασβεστοκάμινια από τη νεαρή του ηλικία και με βάση αυτά κατασκεύασε ένα ασβεστοκάμινο κοντά στο Δολό Πωγωνίου.

και γ) την εργαστηριακή εξέταση δειγμάτων από το κατράμι που παρήχθη πιλοτικά στο

Το απόσταγμα του κατραμιού που παρήχθη στο βιομηχανικό εργαστήριο 'Gruapa di katrani'. Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Χάρτης απεικόνισης των θέσεων όπου εντοπίστηκαν υλικά υπολείμματα της παραδοσιακής παραγωγής ασβέστη στην Ήπειρο, κατά την έρευνα πεδίου. Χάρτης: Χριστόφορος Θεοχάρης

πλαίσιο του βιοματικού εργαστηρίου, καθώς και από ασβέστη που προμηθευτήκαμε από έναν εκ των ελάχιστων παραγωγών που εφαρμόζει την παραδοσιακή τεχνική στην περιοχή της Κορυτσάς. (Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2021)

Μέσω αυτής η προσέγγιση επιδιώκεται η εκκίνηση προβληματισμού σχετικά με την αναζήτηση των δυνατοτήτων και του κατάλληλου πλαισίου αναζωογόνησης των εν λόγω πρακτικών ως παραδείγματα αειφόρων παραγωγικών διαδικασιών και βιώσιμης διαχείρισης πρώτων υλών κατ'αναλογία αντίστοιχων παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό χώρο και με έμφαση στη συμμόρφωση τους με τις σύγχρονες απαιτήσεις/πιστοποιήσεις,

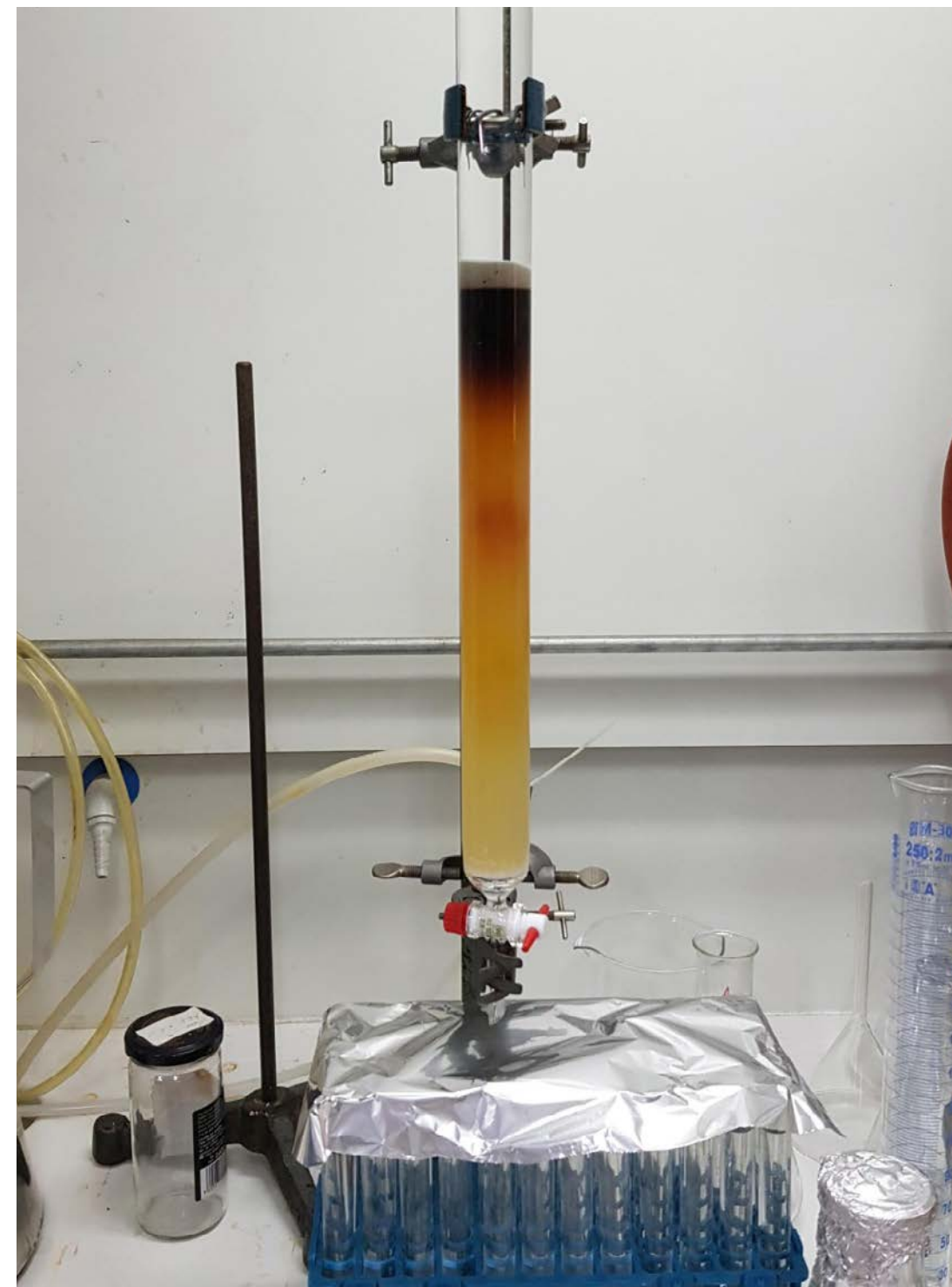
Για το κατράμι

Η ομάδα μας ανέπτυξε συνεργασία με την ερευνητική μονάδα του Τμήματος Φαρμακογνωσίας και Χημείας Φυσικών Προϊόντων της φαρμακευτικής σχολής του ΕΚΠΑ (Υπ. Καθηγητής Λεάνδρος Σκαλτσούνης), ώστε να προβούμε στην εργαστηριακή εξέταση δειγμάτων με γνώμονα την τεκμηρίωση της ποιότητας του προϊόντος και συγκεκριμένα, της ταυτοποίησης δραστικών συστατικών και της μετέπειτα αξιολόγησης για ενδεχόμενες σύγχρονες εφαρμογές.

Η παραπάνω συνεργασία αποφασίστηκε βάσει των πολλών αναφορών για χρήση του κατραμιού στη λαϊκή θεραπευτική (ανθρώπων και ζώων) που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου, αλλά και ορμώμενοι από αντίστοιχα παραδείγματα χρήσεων παρόμοιων υλικών που παρασκευάζονται παραδοσιακά στη Μεσόγειο, π.χ. κατράμι από άρκευθο (*huile de cade*).

Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε περιελάμβανε την πρωταρχική ανάλυση του κατραμιού που παρήχθη στο βιοματικό εργαστήριο, αρχικά μέσω της τεχνικής της κλασμάτωσης με ανοιχτή στήλη και στη συνέχεια με την εφαρμογή της χρωματογραφίας λεπτής στοιβάδας, ώστε να διερευνηθεί το χημικό προφίλ του υλικού.

Τα πρώτα αποτελέσματα υποδεικνύουν ένα εκχύλισμα πλούσιο σε δραστικούς μεταβολίτες που αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω. Παράλληλα η ομάδα μας εφαρμόζει δοκιμές για την κατάλληλη χρήση του κατραμιού στην προστασία του ξύλου, με τη συμβουλή αντίστοιχων ομάδων του εξωτερικού όπου η σχετική τεχνογνωσία είναι ανεπτυγμένη (π.χ. Nordic Tar Network).

Εργαστηριακές τεχνικές διαχωρισμού και ανάλυσης κατραμιού.
Εργαστήριο Φαρμακευτικής Σχολής ΕΚΠΑ.

Για τον ασβέστη

Κατά την έρευνα πεδίου και την ευρύτερη αναζήτηση της ομάδας μας δεν εντοπίστηκε ενεργός παραγωγός παραδοσιακού ασβέστη στην περιοχή της Ηπείρου¹. Αποφασίστηκε να αναζητηθεί αντίστοιχο παράδειγμα στη περιοχή της Νότιας Αλβανίας, λόγω της μεγάλης γεωλογικής συγγένειας, καθώς και της διαχρονικής ανταλλαγής τεχνικών δεξιοτήτων και ανθρώπινου δυναμικού στην ευρύτερη ιστορική ζώνη της Ηπείρου, ειδικότερα σε διασυνοριακές περιοχές. Η παραπάνω επιλογή διεύρυνσης της γεωγραφικής περιοχής της έρευνας έγινε και με γνώμονα τα εξής:

1. τη σημασία της έρευνας για τον τομέα της μνημειακής προστασίας: υπάρχει επί μακρόν μια επιστημονική συζήτηση γύρω από τη συμβατότητα των εμπορικών προϊόντων ασβέστη που χρησιμοποιούνται στις αποκαταστάσεις και σε έργα συντήρησης και μια κοινή αναγνώριση της υπεροχής του παραδοσιακά παραγόμενου υλικού.
2. Τη σημασία της ανάδειξης εναλλακτικών βιώσιμων λύσεων για τον τομέα της κατασκευής με έμφαση στο περιβαλλοντικό αποτύπωμα των υλικών και της παραγωγής τους, ειδικότερα υπό το πρίσμα της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής. Σε αυτή την κατεύθυνση υπάρχει μια εντεινόμενη συζήτηση γύρω από τη χρήση υλικών όπως ο ασβέστης τόσο στην αποκατάσταση μνημείων, αλλά και σε σύγχρονες κατασκευές, καθώς και γύρω από τη δυνατότητα μικρής κλίμακας τοπική παραγωγή που επίσης συμβάλλει θετικά στις παραπάνω περιβαλλοντικές προκλήσεις.

Σε αυτό το σκεπτικό, προμηθευθήκαμε δείγματα παραδοσιακά παραγόμενου άσβεστου ασβέστη (quicklime) και ασβεστοπολτού, τα οποία αναλύθηκαν από το Εργαστήριο Αναλύσεων και Δοκιμών CE του Ελληνικού Συνδέσμου Ασβέστη. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε έλεγχος χημικής σύστασης και δραστηριότητας του άνυδρου ασβέστη, καθώς και έλεγχος χημικής σύστασης του ασβεστοπολτού, βάσει προτύπων EN459-1/2:2021, με τα οποία πιστοποιούνται σήμερα τα αντίστοιχα εμπορικά προϊόντα. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι ο παραδοσιακά παραγόμενος ασβέστης **θα πιστοποιούνται επιτυχώς στην κατηγορία CL90**, ασβέστης υψηλού ασβεστιτικού περιεχόμενου που είναι και η κατηγορία που προκρίνεται για εφαρμογές στην μνημειακή προστασία.

¹ Συγκεντρώθηκαν, ωστόσο, πληροφορίες για τελευταίους παραδοσιακούς παραγωγούς σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως στην Πελοπόννησο και την Μυτιλήνη, καθώς και για την ύπαρξη αντίστοιχων αρχιτεκτονικών υπολειμμάτων σε Ικαρία, Πάρο, Λευκάδα και αλλού. Το γεγονός αυτό αφενός υποδεικνύει το μεγάλο εύρος αυτής της παραδοσιακής τεχνικής σε όλο τον ελλαδικό χώρο, καθώς και την αξία περαιτέρω τεκμηρίωσης και ανάδειξης της ως κομμάτι της προβιομηχανικής κληρονομιάς και ως ιστορικής γνώσης σε κίνδυνο πλήρους εξαφάνισης, όσο χάνονται τα τελευταία υλικά ίχνη και οι κοινότητες/άτομα που φέρουν την γνώση.

Παραδοσιακά παραγόμενος ασβέστοπολτός στη Νότια Αλβανία από όπου συλλέχθηκαν δείγματα και αναλύθηκαν από το Εργαστήριο Αναλύσεων και Δοκιμών CE του Ελληνικού Συνδέσμου Ασβέστη.

Συμμετέχοντες του βιωματικού εργαστηρίου της Βωβούσας κατασκευάζουν το 'κατραμοκάμινο'.
Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Δημόσιος διάλογος κατά τη διάρκεια του βιωματικού εργαστηρίου. Συζητώντας για το κατράμι και τα παραδοσιακά τεχνικά επαγγέλματα στη λάκκα του Αώου. Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Βιωματικό Εργαστήριο*

Το τριήμερο βιωματικό εργαστήριο **'Gruapa di katrani'** το οποίο διοργανώθηκε στο πλαίσιο του ορεινού Φεστιβάλ Βωβούσας πραγματοποιήθηκε από τις 16 έως τις 18 Ιουλίου 2021 στη Βωβούσα Ζαγορίου.

Το αντικείμενο του εργαστηρίου ήταν η πειραματική αναπαραγωγή της παραδοσιακής διαδικασίας παρασκευής κατραμιού σε μικρή κλίμακα και περιελάμβανε όλα τα στάδια της διαδικασίας: από την επιλογή και συλλογή των δαδιών, κατασκευή και καύση τους μέχρι την παραλαβή του τελικού προϊόντος.

Η πειραματική παραγωγή κατραμιού στο πλαίσιο του εργαστηρίου εφαρμόστηκε με τις συμβουλές και τις οδηγίες του μάστορα Ιωάννη Ζήση και του υιού του Πασχάλη και υλοποιήθηκε με τη συνδρομή και τη συμμετοχή του Κώστα και του Θανάση Παγανιά από το Δίστρατο Κόνιτσας.

Το κατρανοκάμινο μικρής κλίμακας έδωσε την ευκαιρία στους (14) συμμετέχοντες φοιτητές και νέους επαγγελματίες από σχετιζόμενους κλάδους (δασοπονία, αρχιτεκτονική, κατασκευαστικός τομέας, επιστήμη υλικών κ.α.) να παρακολουθήσουν όλα τα στάδια της σχεδόν ξεχασμένης παραδοσιακής παραγωγικής διαδικασίας αλλά και τη χαρά της επιτυχημένης παραγωγής αυτού του ιδιαίτερου φυσικού προϊόντος.

Στο πλαίσιο του εργαστηρίου πραγματοποιήθηκαν ανοιχτές ομιλίες από τους: Χαράλαμπο Λυκίδη, επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Ελευθερία Τσακανίκα, επίκουρη καθηγήτρια του ΕΜΠ και διευθύντρια του Εργαστηρίου Τεχνικών Υλικών της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Βασίλη Νιτσιάκο καθηγητή κοινωνικής λαογραφίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τον ανεξάρτητο ερευνητή Κώστα Παγανιά.

Οι ομιλίες που αφορούσαν τις ποικίλες εφαρμογές του κατραμιού εστιάζοντας στην προστασία του ξύλου και τις τεχνικές, οικονομικές, κοινωνικές και συμβολικές προεκτάσεις της βλάχικης παράδοσης παραγωγής του κατραμιού ήταν η αφορμή για την εκκίνηση του δημόσιου διαλόγου για το κατράμι, τις προοπτικές της χρήσης του στη σύγχρονη εποχή και τη διάσωση αυτής της σημαντικής κληρονομιάς του πολιτισμού της Ηπείρου.

* Δυστυχώς λόγω μη εξασφάλισης της απαραίτητης χρηματοδότησης δεν πραγματοποιήθηκε το δεύτερο βιωματικό εργαστήριο με αντικείμενο την πειραματική αναπαραγωγή της παραδοσιακής διαδικασίας κατασκευής ασβεστοκάμινου σε μικρή κλίμακα.

Συνολικά

Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είχε ως στόχο την τεκμηρίωση των υπό εξέταση παραδοσιακών τεχνολογιών και το διαμοιρασμό του παραγόμενου υλικού με ενδιαφερόμενους φορείς, ώστε να διαμορφωθούν οι κατάλληλες βάσεις για την ένταξη τους σε πολιτικές προστασίας και ανάδειξης. Ειδικότερα, θεωρούμε πώς η έρευνα που διεξήχθη μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία τοπικού ευρετηρίου για τα κατραμοκάμια του Δίστρατου και θεματικό ευρετήριο για τα ασβεστοκάμια της Ηπείρου. Στην κατεύθυνση αυτή, η ομάδα μας προέβη σε Δήλωση Πρόθεσης Υποβολής Δελτίου για το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς σχετικά με την «Παραδοσιακή τεχνολογία παραγωγής κατραμιού», μετά από πρόσφατη πρόσκληση του σχετικού φορέα.

Ευρύτερα, το συνολικό πρόγραμμα μπορεί να συνδράμει σε μια κατεύθυνση κατανόησης της εμπειρικής συσσωρευμένης γνώσης που διακρίνει τις υπό εξέταση παραδοσιακές τεχνολογίες. Ειδικότερα για την περίπτωση της μνημειακής προστασίας, υπάρχει επί μακρόν μια επιστημονική συζήτηση γύρω από τη συμβατότητα των εμπορικών προϊόντων ασβέστη που χρησιμοποιούνται στις αποκαταστάσεις και σε έργα συντήρησης και μια κοινή αναγνώριση της υπεροχής του παραδοσιακά παραγόμενου υλικού.

Με δεδομένο τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας είναι σημαντικό να εκκινηθεί ένας διάλογος γύρω από το πώς οι παραδοσιακές πρακτικές μπορούν να είναι χρήσιμες σήμερα είτε μέσω της αναβίωσης τους είτε μέσω των διδαχών που μπορούν να μας μεταφέρουν. Ο διάλογος αυτός αναμένεται να συνεισφέρει σημαντικά σε μια κατεύθυνση αξιοποίησης της εν λόγω κληρονομιάς ως μοχλός τοπικής ανάπτυξης μέσω της ένταξης της σε εναλλακτικές στρατηγικές πολιτισμικής διαχείρισης και ήπιας τουριστικής αξιοποίησης.

Μοιράζοντας το κατράμι στους συμμετέχοντες του εργαστηρίου. Φωτ. Χριστίνα Παρασκευοπούλου

Η ΠΛΑΚΑ ΩΣ ΣΥΝΟΡΟ

Διεπιστημονική Έρευνα

Η Πλάκα ως Σύνορο

Διεπιστημονική έρευνα

τόπος: Πλάκα, Δήμος Βορείων Τζουμέρκων

ημερομηνία: 25-27 Ιουνίου 2021

έρευνα: Συμμετοχή του Μπουλουκιού στο ερευνητικό πρόγραμμα Histories, Spaces and Heritages at the transition from the Ottoman Empire to the Greek state της Γαλλικής Σχολής Αθηνών

συντονισμός: Θεοχάρης Χριστόφορος, πολιτικός μηχανικός, Κουτρόπουλος Γρηγόρης, αρχιτέκτονας μηχανικός, Κωστούλας Παναγιώτης, αρχιτέκτονας μηχανικός Μουδόπουλος-Αθανασίου Φαίδων, αρχαιολόγος, Ντούτση Ιωάννα, χημικός μηχανικός

συνεργαζόμενοι φορείς: Γαλλική Σχολή Αθηνών

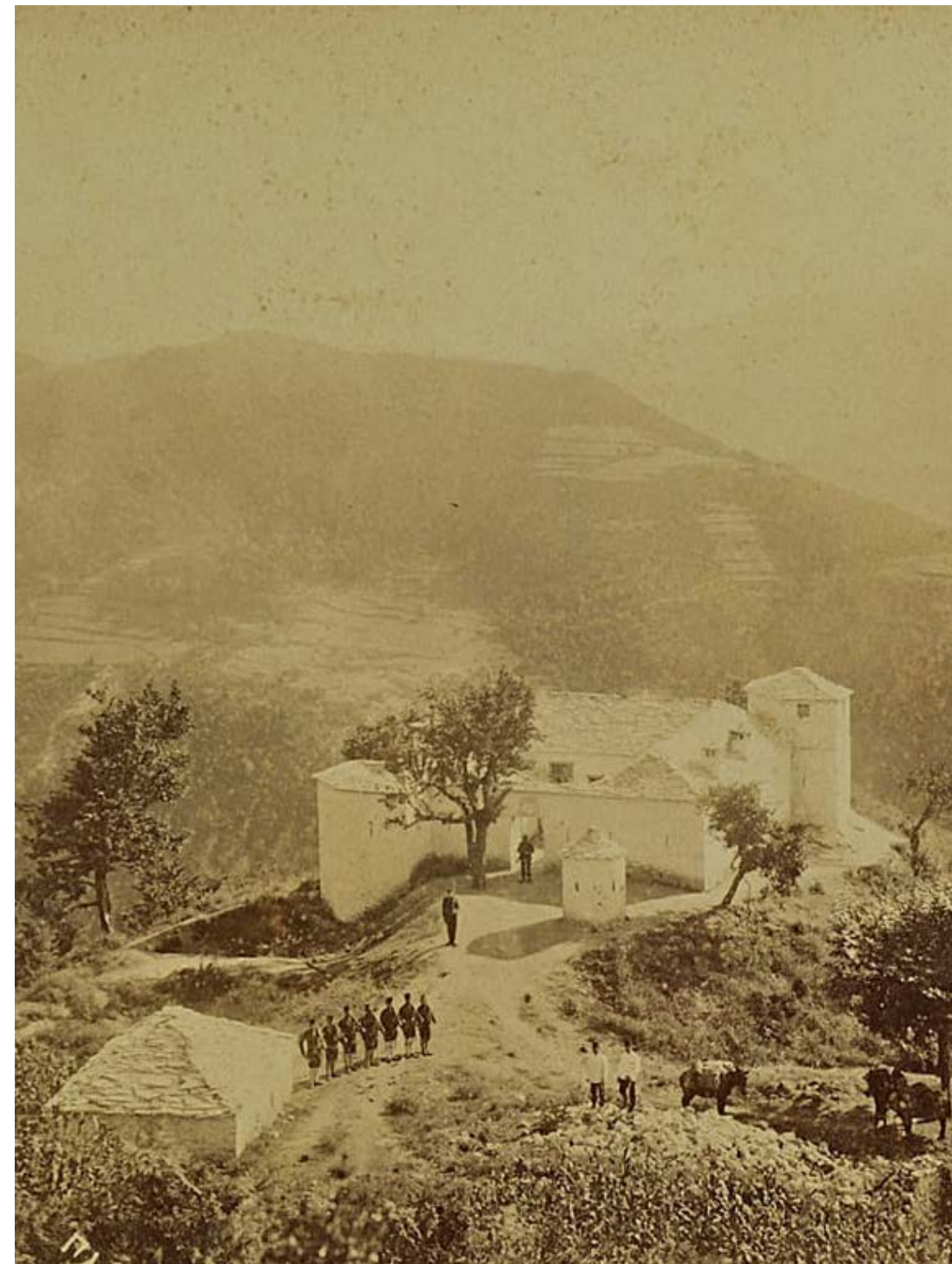
συνεργάτες: Gilles de Rappert, Ανθρωπολόγος, διευθυντής του τομέα σύγχρονης κληρονομιάς της Γαλλικής Σχολής Αθηνών

ομιλητές: Κολοβός Ηλίας, Αναπληρωτής Καθηγητής Οθωμανικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης, Θεόδωρος Τζανάτος, Ιστορικός

Η ιστορική γέφυρα της Πλάκας Τζουμέρκων προσέλκυσε μεγάλο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια λόγω της ανακατασκευής της με παραδοσιακές κατασκευαστικές τεχνικές. Το σημαντικό αυτό έργο της παραδοσιακής οικοδομικής τεχνολογίας, έπειτα από την αποπεράτωσή του το 1866, συνέδεσε για μόλις 15 χρόνια τις δυο πλευρές της υπό οθωμανικής κυριαρχίας περιοχής. Από το 1881 μέχρι το 1913 αποτέλεσε έναν ενδιάμεσο χώρο πάνω στο φυσικό όριο του ποταμού Αράχθου μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Ελλάδας.

Η ολιγόμηρη έρευνα πεδίου με θέμα την Πλάκα Τζουμέρκων ως σύνορο, ολοκληρώθηκε την Κυριακή 27 Ιουνίου 2021. Για τρεις ημέρες, διεπιστημονική ομάδα συνεργατών από το Μπουλούκι, την École Française d'Athènes, το Πανεπιστήμιο Κρήτης και το Πανεπιστήμιο του Sheffield εντόπισε και κατέγραψε αρχιτεκτονικά κατάλοιπα -που χρονολογούνται μεταξύ 1881 και 1913- στις δύο πλευρές του **Αράχθου**. Πιο συγκεκριμένα, στη μία όχθη εντοπίστηκε η θέση του οθωμανικού οχυρού και στην απέναντι όχθη τεκμηριώθηκε ο στρατώνας, το τελωνείο και ο νερόμυλος Αναστασίου.

Πολύτιμη ήταν η συνεισφορά της τοπικής κοινότητας, η οποία μετέφερε μέσω συνεντεύξεων στην ερευνητική ομάδα σημαντικές μαρτυρίες για την ιστορία του τόπου εκείνης της περιόδου.

Οθωμανικός στρατώνας στη θέση Αγ. Γεώργιος κοντά στη Γέφυρα Πλάκας. Πηγή: Αρχείο του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης. (Σουλτανικό Άλμπουμ του Abdülhamid II, Osmanlı padişahı, 1842-1918.)

Η πρόοδος της έρευνας παρουσιάστηκε σε ανοικτή εκδήλωση το Σάββατο 26 Ιουνίου, στο προαύλιο του Δημοτικού Σχολείου Φράστων Τζουμέρκων και περιελάμβανε δύο ομιλίες:

- Ιστοριογραφία των συνόρων και των μεθορίων

Ηλίας Κολοβός, Αναπληρωτής Καθηγητής Οθωμανικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης

- Κινητικότητες στην Ήπειρο τον 19ο αιώνα

Θεόδωρος Τζανάτος, Ιστορικός

Η έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος "Histories, Spaces and Heritages at the transition from the Ottoman Empire to the Greek State" της Γαλλικής Σχολής Αθηνών.

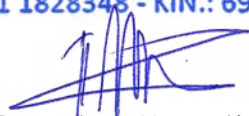

Παρουσίαση της έρευνας 'Η Πλάκα ως σύνορο' στο Δημοτικό Σχολείο Φράστων στα Τζουμέρκα.
Φωτ. Γρηγόρης Κουτρόπουλος

Κατα τη διάρκεια αποτύπωσης του στρατώνα του Ελληνικού Βασιλείου στον οικισμό της Πλάκας.
Φωτ. Ιωάννα Ντούτση

ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΟΜΗΣΗΣ
«ΜΠΟΥΛΟΥΚΙ»
ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ
ΝΙΚΗΤΑΡΑ 5-7 ΑΘΗΝΑ Τ.Κ. 106 78
ΑΦΜ: 997018585 - ΔΟΥ: Α' ΑΘΗΝΩΝ
ΤΗΛ.: 211 1828348 - ΚΙΝ.: 6942 037553

Παναγιώτης Κωστούλας
(Νόμιμος εκπρόσωπος ΑΜΚΕ)

Απολογισμός
2021

‘Μπουλούκι’ Περιοδεύον Εργαστήριο για τις Παραδοσιακές Τεχνικές Δόμησης

Νικηταρά 5-7 Αθήνα, 106 78,
info@boulouki.org, +30 211 1828348

